

ЕРОТОЛОГИЈА МИХАИЛА ЕПШТАЈНА

*Тако нису више двоје него једно тело;
А што је Бог саставио да човек не раставља*

Прва Мојсијева књига

Рад има за циљ да представи рецепцију књиге *Sola amore* Михаила Епштајна, да укаже на постојећа сагледавања дела и представи еротски феномен као аспект у тумачењу. Следи се пут Епштајнове мисли о чулним (нижим) и умним (вишим) уживањима да би се контекстуално осветлила сва далекосежност његових увида и закључака о еросу и лепоти које изводи из етичке или логичке вредности. Истакнута је еротска нит дела која омогућава осветљавање јунака превасходно у делима руских писаца и указано на утицај еротског дискурса у обликовању јунака. Љубав је унутрашња енергија која изазива осећање пријатног, лепог, узвишеног као и осећање задовољства и незадовољства и која човека нагони да ствара, јер по речима Хегела „ништа велико се није створило без страсти“ (Петровић 1996:129).

Кључне речи: Михаил Епштајн, еротологија, еротско, еротема, еротосфера

Sola amore non si ferma mai

Није тешко уочити да је феномен еротског потискиван, игнорисан, анатемисан или третиран у контексту предрасуда и да је топос љубавне игре био деценијама табуисан, јер је реч о љубави традиционално била повезана са грехом, болешћу или лудилом. Међутим, сам топос љубави природно је стварао простор за испољавање људске сексуалности тако да су поједина дела управо са одблеском еротског разбила границе табуа. Књига *Sola amore* Михаила Епштајна, свакако, помера књижевне границе не по-

¹ marija81s@gmail.com

стављајући притом питања канона књижевности и културе. Намеће се питање зашто се један Рус, професор у Америци, одлучио да својој књизи да наслов на италијанском језику. Можда је желео да укаже да је Италија колеска ероса. Сетимо се само Бокача. Када је реч о поменутој књизи неизоставно је поћи од романтичног наслова који је важан и за перцепцију самог дела, јер он провејава у свим деловима књиге. Насловом је већ дефинисана порука аутора, а то је: смисао живота јесте и једино је ЉУБАВ и то чиста и сама љубав. Она која представља бесконачан однос два коначна бића.

У оквиру 375 страна штампаног текста издвајају се четири нумерисана дела: 1. *Поетика блискости. Увод у еротологију; Ерос цивилизације. Иронија жеље и крај историје*; 2. *Онтологија љубави: Едем у њесми над њесмама; Телесно знање. Како филозофирају њелом; Ерошикон Ивана Соловјова или преглед свих жеља*; 3. *Девојка са црвеном књигом; О случају, судбини и могућим световима; Четири стране љубави; Љубол; О разноликости љубавног искуства; Таленти. Жанрови. Стилови; Слог „љу“ или 15 минућа љубави. Одломци и дефиниције*. Књига представља наставак до сада малобројних истраживања слојева феномена еротског и налазећи симболичне представе у вербалном и књижевном материјалу (Булгаков, Достојевски, Гогољ, Пушкин) аутор истражује његово порекло позивајући се на Фукоа, Фројда, Дерида и друге савремене филозофе.

Филозофија 19. века није била заинтересована за тело. Огист Конт се посветио историјском и социолошком феномену, Карл Маркс економији и политици, Ниче језику психологије и морала. У 20. веку филозофска мисао започиње реч о телесности, али апстрактно и тада филозофија тела остаје лишена телесности, а филозофија ероса лишена еротизма остаје чулно осиромашена. Клод Леви-Строс каже да ће 21. век представљати век хуманистичких наука, што значи да ће еротологија као хуманистичка наука слична естетици и поезици наћи своје место, јер њени корени вуку од Платонове *Гозбе* до Ролна Барта и његових *Фрагмената говора заљубљеног*. Еротологија ће представљати револуционарни елемент у односу на досадашњу слику света.

Парадоксално јесте то што 21. век скоковито представља раскид са табуима и опет, потискујући феномен еротског прелази на медицинске феномене: хомосексуализам, мастурбација, онанисање, оргазам. Данас је савремено друштво хендикепирано за умерене љубавне изливе и суптилно у љубави. То не значи да у еросу не постоји бестидништво, напротив, бестидништво изазива менталну плиму жеље, а парадокс је у томе што љубав не осећа срамоту. Жеља јесте и кључни термин еротског истраживања. Међутим, треба правити разлику између кратке и дуге жеље. Жеља некад ишчезава, а некад се поново рађа као прилив нове сперме. Дешава се да после љубавног чина жеља за особом престаје. Међутим,

сама љубав лако прави разлику између кратке и дуге жеље, јер се у правој љубави жеља за особом не гаси сексуалним чином. Еротско јесте страст, одлагање, увођење нових знакова, који одлажу оргазам, али и воде ка њему као последњем означеном свих жеља.

Књига Михаила Епштајна представља дефинисање нове филозофије еротике и теорију љубави, која нема самостални научни статус. Аутора занима може ли се филозофска запитаност односити на најинтимнија осећања која су опипљива. Њега занима како се филозофира телом, јер из филозофије телом настаје нови живот. Таква област јесте **еротософија**. Одвојивши еротологију од сексологије као науке, Михаил Епштајн је књигом *Sola amore* истакао свој циљ – феномен еротског јесте превасходно уметност и треба водити рачуна о његовом значењу и не изједначавати га са сексологијом која је исфорсирана као модерна наука 19. и 20. века првенствено од стране Сигмунда Фројда, Хевлока Елиса и др. Уметност и еротика се по мишљењу аутора подударају у (искористићемо термин руских формалиста) *исцйуику* који се по Виктору Шкловском назива онеобичавање. Љубав се онеобичава да би изнова била другачија и да би се тим поступком превазишао уобичајени аутоматизам телесне блискости. У књижевности се као и у животу често тај познати процес ставља у непознато, у чудно и необично рухо, јер циљ уметности јесте да усложњава и отежава перцепцију, а то се управо постиже поступком онеобичавања. Поред моћи преображавања, Ерос посједује и особину сублимације, тј. оних психичких процеса у којима се инстинктивни нагони трансформишу у понашање вишег реда, преображавање чулних пожууда у поштовање и нежност (Максимовић 2011: 61).

Еротологија представља науку нежне страсти, не науку о полним односима. Њена подручја су задовољства и жеље, стваралачки, а не рушилачки ерос. Стога треба правити разлику између хтења и жеља, еротског и сексуалног који се односе како Епштајн каже као алхемија и хемија.

Уместо увода читалац добија метафору *Лутајући вихор* где аутор кроз причу о Мајстору и Маргарити покушава да представи еротску енергију која обавезно по мишљењу овога еротолога садржи мотив изненадног сусрета, мотив жудње и мотив полагања жртве. У питању је метафорична прича о левку који љубавнике почиње да усисава и тада двоје постају једно. Није случајно што синтагма „лутајући вихор“ наткриљује причу о љубави. Верујемо да инспирација потиче из 2. круга Дантеовог *Пакла* где кажњени љубавници јуре ношени управо вихором. Можда је аутор желео да нам пренесе поруку да и сама љубавна енергија садржи у себи нешто демонско, воландовско и трновито како се и у самом уводу каже.

Слушати, видети, додирнути. Додирујем, дакле, постојим.

Поменућемо још једно запажање аутора, а то је мотив окамењених чула. Многи естетичари од Аристотела потенцирају око и ухо као главне рецепијенте за спознају лепог. Помоћу њих долазимо до одређених знања која човеку причињавају задовољство. Чуло слуха, вида и додира градивно спознају љубав. *Слушајти* представља звук који долази из непознатог, из физички несавладиве препреке; *видети* јесте степен приближавања, веродостојности, могућност директног односа између оног који гледа и гледаног, а *додирнути* – је потпуни улазак у стварност и непосредан узајамни однос између онога ко додирује и онога ко се додирује. Вид и слух сами прелазе у зону додира. Љубав је, дакле, додирујући постулат. Спознаја се завршава у уживању, а уживање је степен продубљеног знања. Епштајн истиче и назначавача реплике из Булгаковог текста који садржи пустошење душе и нестајање звука баш у моменту настајања „јаде“ (узнати свом силом љубав, узнати је у потпуности) љубавне енергије и љубавног ритма који не окамењује само чула већ и време. Цео живот се тада сузбија у један трен који брише границе између прошлости, садашњости и будућности. Феномен љубави праћен је обично и малим препрекама или негативном ситуацијом коју аутор условно назива трном, а односи се на неко одбијање, негирање, које представља приношење жртве као предуслов за почетак љубавног ковитлања. Као у бајци *Трнова Ружица*, аутор говори баш о мотиву трна и окамењености, где ово значење „трна“ у датом случају представља жртву коју један полаже да би био са другим. То је мали љубавни ритуал приношења жртве (Епштајн 2011: 17). Док Жорж Батај љубавни чин види као симулакрум жртвовања, Епштајн говори о вантелесној симболичној жртви са циљем да се дух и тело љубавника сједини. Још код Платона постоји тумачење о тежњи да се дух и тело сједине, тј. да се споје мушка и женска половина бића, она Јунгова анима и анимус (Јунг 1973: 31), а то је оствариво једино путем ероса. Обично су делови једног тела глуви и неми један у односу на другог и само кроз друго тело могу на прави начин да спознају себе.

Разлика између сексологије и еротологије – разлика између фабуле и сижера.

Као и друге медицинске науке сексологија изучава болести и сексуалне поремећаје, док еротологија акценат ставља на испољавање ероса и окреће се норми која је митопоетски надахнута. Епштајн је по угледу

на древне трактате направио разлику рекавши да сексологија бележи физиолошка запажања и даје практична упутства, а са друге, еротолошке стране, налазе се филозофска тумачења људске природе – феноменологија страсти и уживања. Ерос је моћнији од сексуалног нагона, јер ерос прелази преко границе тела и тражи нешто друго. Тражи телесност, а телесност је естетика. Циљ еротологије није размножавање већ уметничко узбуђење и задовољење. Треба истаћи да без забране не постоји завођење. Фројд је говорио у својим делима о одлагању задовољства, тј. о томе да је човек окован забранама, које му стално прете. На пример, један човек жели да убије другог и тај чин би му причинио задовољство, али он одустаје од убиства, јер зна да би последице биле горе по њега – био би у затвору и тако причинио веће незадовољство и ускратио себи многа животна уживања. Дакле, реч је о два животна принципа која се сукобљавају – трпљење и жеље или боље рећи ограничења и кршења правила, тј. сукоб двеју енергија – ероса и танатоса. Тако је и са љубави. Она је у често у стегама, у забранама, у сукобу са културом. Слично је Фројд корен цивилизације видео у борби принципа реалности са принципом задовољства. Човеково задовољење лежи у одлагању задовољства, тачније, да би уживао дуже, човек одлаже задовољење, јер задовољство је у жељењу – мотив забрањеног воћа. Необично је задовољство само размишљати о телу, јер тело је као врт. Мушкарац улази у женско тело као у рајски врт препун брежуљака, узвишености, плодова попут крушка, јабука и бресака, као и јагодастог воћа. „Нека дође, драги мој у врт свој и једе красно воће своје“ каже се у *Песми над њесмама*. Што више времена трошимо на удварање – јача је радост зближавања. То се огледа у свим сферама живота, јер поседовати и добити све без препрека укида радосни моменат друштвеног бивствовања и изазива незадовољство у друштвеном животу као што и оргијастичко пражњење изазива меланхолију у еротском животу.

„Антропогена жеља се разликује од животињске жеље тиме што је она усмерена не на реални, позитивни дати објекат, већ на неку другу жељу. Исто тако је Жеља, усмерена на природни објекат људска само у оној мери у којој је она посредована Жељом другог, усмереном на тај исти објекат. Жеља је социолошки и биолошки феномен. Људски је желети оно што желе други – желети зато што они то желе“ (Епштајн 2011:108). Жеља за уживањем је природни импулс својствен и животињама, а уживање у жељи је културна компонента. Међутим, ново је то што тај поступак одлагања задовољства Епштајн види као продукт ироније. И онда када се игнорише наго тело, не значи да еротичности нема. Његова еротичност може да се исказе управо преко одеће, у игри свлачења и облачења. На пример, жељена жена облачи грудњак, чарапе, хаљину и

тако обучена постаје још жељенија, јер одећа затвара пут сексуалном задовољењу, ограничава пут ка остварењу сексуалних страсти, а истовремено представља ероген и шири поље еротских страсти и тежи свлачењу. Ту се огледа та иронија ероса названа „**еронијом**“ – иронија сигнала који заводи потискујућим сексом и побеђујућим еросом. Жеља све време лукаво хода по ивици уживања трудећи се да дође тик уз њу, али да не прелије и не истроши себе пре времена. Обично се у сексологији јавља четворочлана схема коју чине узбуђење, предигра, оргазам и пражњење, од којих је предигра носилац препреке до потпуног задовољења. Аутор каже да се цивилизација ероса може посматрати као грандиозна игра либида са самим собом – систем његовог узрастања кроз самосавлађивање. Међутим, за разлику од Фројдове представе, цивилизација не ставља затворске решетке којих жеља чека да се ослободи, већ златне нити којима је жеља проткана и улепшала себе саму. Еротика свлачи вео који је навукла цивилизација. Сексуалност има потребу за пражњењем жеље, а бит еротологије је у самој жељи. Хтење је део сексологије, јер подразумева процес задовољења, а жеља представља жудњу која захтева ублажавање, а не и њен престанак. Епштајн прави разлику између жеље и пожуде која може да буде задовољена само телесно, док жеља у еротском смислу захтева вољу другог човека. Еротика је сва у жељењу и увек без присиле што отелотворава етику ероса. Сусрет жеља јесте кључ еротике. То је двосмеран узајамно изграђујући и непрекидан однос чији су учесници пол, ерос и љубав. Додиривати тело које се узбудило телом онога који додирује јесте удвостручено постојање. Епштајн даје пример из романа *Злочин и казна* и односа Дуње која *не жели* и Свидригајлова који под том изјавом попушта и његова жеља без присиле остаје без воље за даљим дијалогом. На том фону еротологија кореспондира и са лингвистиком. Дакле, жеље и нежеље као и сам ерос често се испољавају речима.

Жеља нема потребу за задовољењем и њена лукавост се огледа у томе што она не превазилази препреке, већ их поставља пред себе чинећи њихово савладавање још жељенијим. Њу карактерише и усредсређеност на предмете туђих жеља чиме се и одређује њена психосоцијална динамика, јер где постоји жеља ту постоји и зачетак социјалности и историчности. Жеља се чува и на тај начин купује више уживања али уз то не троши целу себе. У њој се боре два принципа – јачање и уздржавање. Жеља се разликује од хтења, јер она се обраћа бестелесним стварима. То не значи да жеља тежи само недостижном, већ у себи носи недостижност свога циља. Задовољење се постиже оргазмом, а жеља избегава то задовољење, преобраћа блискост у измицање. Хтења се најчешће односе на предмете, те стога треба рећи да у еротском свету предмети не постоје. Могу се наћи у случају неузвраћене љубави и када се недостатак вољене

особе замењује неким симболом. Са друге стране, љубавни свет је богатији, смисленији, ароматичнији, звучнији, сензибилнији, еластичнији, метафоричнији, јер је сама љубав метафора и у том случају предмети и ствари служе само за зов и пренос емоција. У љубави се двоје сједињују и преплићу, истовремено обухватају једно друго, бивају унутра и споља и бивају једно у другом, где предлог „у“ игра важну улогу у дешифровању и објашњењу те представе. Новосупружници размењују прстење, јер тај чин симболише круг (сетимо се за тренутак поменутог Дантеовог 2. круга) и затвореност њихове љубави – они се у постељи постављају попут прстена на прст и улазе један у другог.

У уводном делу рада било је речи о процесу онеобичавања у уметности који је своје место нашао и у еротологији, штавише тај поступак онеобичавања је најочигледнији у еротској уметности. Требало би поминути да се у књижевности тај ефекат постиже стилским фигурама, на првом месту метафором и њеним сродним фигурама – метонимијом и алегоријом. Један од видова еротске игре јесте прерушавање мужа или жене у незнајца. Књижевност бележи вишегодишње онеобичавање еротског феномена – фолклорни прикази полних органа у виду кључа и браве, губљење невиности у виду разбијања крчага. Епштајн пописује Бокачове метафоре сједињавања (чишћење бурета, лов славуја, тучак и аван) са закључком да управо то незнање и препознавање представља еротику, јер еротика присваја и изнова отуђује присвојено, то је уметност преноса. Треба дати предност таквом скривеном уметничком поступку, јер експлицитност и лакоћа освајања и директна сексуална привлачност воде у порнографију и брзо разоткривање поступка, а скривени пут и одевеност са превазилажењем препрека наводе на заносан пут маште и отежаност у разоткривању поступка. Шкловски је рекао да у љубави као и у уметности није важан материјал већ поступак (Шкловски 1965: 38-51) јер чак и најмањи молекул женствености или мужевности може довести до узбуђења. Штавише, еротика садржи сопствени минимализам тако да сиромашна еротика није мање еротична и осећајна од материјално богате. У поглављу које следи Епштајн је у вези са еротским догађајем свакако говорио и о еротском онеобичавању, које по мишљењу овога аутора може бити узлазно (када је љубавник стидљиво хладан) и силазно (када је љубавник опхрван пожудом).

У поглављу *Еројски догађај* аутор је акценат ставио на појам **еротема**. Дакле, Михаил Епштајн, у покушају да еротологији да статус науке, формира структурно-тематску јединицу ероса. Термин представља еротски догађај, јединицу осећајног преживљавања – оно из чега се састоји динамизам еротских односа, тј. фундамент еротских односа. Назив је настао аналогно другим структурним јединицама као на пример

фонема, лексема, морфема. Еротема је формирана на смењивању тактичних и видних чула, такође и на граници откривеног и затвореног.

Још један „епштајновски“ термин који свакако завређује пажњу јесте термин **еротосфера**. Еротосфера јесте свеукупност свих цивилизацијских процеса и артефаката у њиховом односу према жељи, као начина задовољења, суздржавања и одлагања. Аналогно Фројдовом индивидуално несвесном и Јунговом дубљем колективно несвесном, Епштајн говори о еротосфери као колективном либиду чији носилац жеље није нико други до обједињено човечанство као субјекат читаве историје и свих мисаоно-радних трансформација наше планете. У састав еротосфере као и код других планетарних сфера улазе све културне вредности, средства комуникације, знаковни системи, оруђа и предмети за рад, а Жеља је главни посредник у свим хијерархијама знакова и вредности. Она се суздржава и истовремено ојачава системом забране и попуштања, прелазећи из инстинктивно сексуалне у сопствену еротску сферу. Три сфере – неосфера, семиосфера и еротосфера кореспондирају са три аспекта језика: синтакса, семантика и прагматика, где семиосфера представља неку врсту синтаксе; неосфера њену семантику, а еротосфера прагматику антропосфере. Дакле, све функције на индивидуалном плану се сада преносе на колективни, а то значи да и на овом плану говоримо о физичкој немоћи у савременој цивилизацији наспрам масе накупљених жеља. Није страно суседство еротског са гробљанским. Сваки оргазам предочава смрт у малом чије последице су непредсказиве у размерама читавог човечанства с обзиром да се он јавља као либидоносни субјекат у пројекту историје. Значи ли то да се и савремено друштво суздржава од читавог механизма самоуправљајућих жеља? Шта би се, метафорички речено, десило када би се цивилизација препустила врхунцу уживања? Апокалипса?

„Хедонизам и аскетизам се на нивоу идејнотеолошких поставки претварају у утопију и апокалипсу“. То су два како их Епштајн назива механизма сабласти и застоја – покуда и суздржавање чије самокретање чини истовремено историјску тенденцију и њено неутољење. Још две антиномије које дејствују наизменично и заједнички, као уздах и издах, јер утопија подразумева сладострасну слику будућности, којом се распирује жеља историјског краја (поглавља *Крај историје као предмет жеље. Утопија и апокалипса*) док се апокалипса јавља у виду казне и страдања, који напротив, остаје на идеји краја и апелује на суздржавање и разум. И овде говоримо о жељи која брже хоће да се задовољи и истроши јурећи ка сликама утопије и истовремено више желећи да сачува себе као жељу, тј. да исклизи из реализације. Као што жеља временом одлаже фантазију непријатног, тако историјски ерос држи себе у уздама апокалиптичког ужаса краја историје. Епштајн у истом поглављу говори о сличним анти-

номијама – две силе чије се деловање смењује омогућујући испрекидано постепено кретање, нападе и одбијања либида. То су две основне историјске силе које делују и као политички правци – либерализам и конзервативизам. Први охрабрује жељу, док је други суздржава.

Рад на жељи функционише на три начина:

1. Сузбијање
2. Задовољавање
3. Појачавање

Први начин јесте аскетски, други хедонистички, а трећи је умерени, конструктивно-креативни. У савременој цивилизацији функционишу сва три света од којих су хедонизам и аскеза маргинални, док је продуктивност централни принцип. Поглавље под називом *Тело и телесности* упознаје читаоца са датим терминима и разликом међу њима. Човек код вољеног бића визуелно уочава његово тело које је као и свако тело структурирано од делова, обима, боје, а то исто тело поседује и невидљиву телесност која се састоји од топлоте, глаткоће, кривина и њега можемо спознати другим чулима: укусом, мирисом, додиром. Тело је предмет жеље, а телесност је средиште уживања. У првој глави *Књиге постојања* у „Библији“ каже се да је муж дужан да се сједини са женом и тако сједињени стварају једно тело од кога ће касније настати друго тело. Управо то сједињавање тела представља телесност. Принцип тела и телесности је недељив у еросу и он егзистира као хермафродит, јер и тело је место комуникације између интимног и колективног, прошлог и садашњег и оно је цело у развоју.

Ерос је актерима сталан објекат тежње и њима је спрега са телом загарантована увек и то у оба случаја – избором смрти или враћањем у живот. Још једна разлика између сексуалности и еротике јесте у томе што прва означава најкраћи пут до задовољења, друга мноштво заобилазних путева. Уживање се узима за темељну човекову особину. Еротика како аутор књиге *Sola amore* тврди тежи претераности, те издваја два типа еротоманије: сладострашће и разврат. Та два термина су носиоци поглавља које и носи назив *Сладострашће и разврат*. Први појам представља нагомилавање задовољства у себи, тј. храњење уживањем, а други пустошење и расутост у себи. Први је носилац нежне и опијене љубави, а други је носилац деструктивне, болесне љубави. Развратник је ерогатор и увек тражи да своју нагомилану страст истроши до краја попут расипника који тражи начин да потроши свој последњи новац те услед губитка он живи на границама своје снаге. А онда када је услед претераног полног општења сва семена течност избачена из тела, мошнице привлаче из крвних судова који се налазе изнад њих сву семену течност коју они садрже; Ако се пак то трошење семене течности настави тело не бива лишено само ње него сви делови живог бића бивају лишени свог животног даха (Фуко 1978: 123–124). За разлику од развратника, сладострасник штедљиво чува и

не расипа своју страст до краја и обрнуто из минимума телесних додира извлачи максимум уживања. Укратко: развратник узима, а сладострасник даје. Пример за ова два антипода издваја јунаке Достојевског (Фјодор Карамазов као сладострасник, а Николај Ставрогин као развратник). Дешава се да неко започне као сладострасник, а заврши као развратник (Свидригајлов) или обрнути процес – развој од разврата ка сладострашћу (Дмитриј Карамазов). Исход је, такође дијаметрално различит – развратник као личност увек пропада, а сладострасник осећа ново рођење личности. Говорећи метафорично, аутор овим типовима личности приписује по једну стилску фигуру – развратник је хипербола, а сладострасник литота. Постоји и подтип развратника и сладострасника који се може одредити у односу на алкохолизам. По речима аутора развратник прибегава најчешће пиву, док сладострасник конзумира вино, ликер или „горки“ коњак.

У човековој свести еротизам је оно што у њему доводи биће у питање

Жорж Батај

Михаил Епштајн истиче три нивоа ероса: секс – ерос – љубав, где је ерос средишњи део и представља смртни део човекове индивидуе који тежи да постане све у оквиру себе, за разлику од љубави која је бесмртни део и способност да постане све за другога. Животиње су ускраћене за еротику, не познају смртност и то је разлог што траже да постигну што више насладе у кратком временском интервалу. О томе говори и Жорж Батај у својој књизи „Еротизам“. „Човеков еротизам разликује се од анималне сексуалности управо по томе што доводи у питање унутрашњи живот“ (Батај 1980: 27).

Ероџикон Ивана Соловјова и љубавна прича о случају, судбини и могућим световима *Девојка са црвеном књигом* откривају како аутор каже баналну истину да је љубав увек прва и да најважнија наука на свету није у законима и својој појавности већ у једном јединственом вољеном бићу. Верујемо да ће ова књига послужити као предлогак многим еротолозима, као и то да ће *Sola amore* са свим дефиницијама и афоризмима за полемику бити неисцрпни извор за све проучаваоце еротског феномена.

Уместо закључка аутор-еротограф даје нам фантастичну метафору *Играјући мост* где појам мост симболично представља љубавни живот, а његово љуљање љубавни ритам који истовремено изазива опасност од пада у дубоке воде и зближавање, јер се љубавници морају чврсто држати за руке и бити сједињени уколико имају циљ да пређу преко моста љубави или моста живота. Епштајнова књига, писана научним и лапидарним стилем, има циљ да у време кастрације љубави и њене сведености

на минимум социјалног преживљавања васкрсне осећања и примерима руске књижевности да драгоцен извор емоционалне ренесансе. Књига је доказ да љубав са свим њеним странама – жеља, надахнуће, нежност, жалост – тај бесконачни однос два коначна бића, може бити предмет науке. Ауторове филозофске опсервације о еротизму доказују да је „*sola amore*“ један прави вид егзистенцијализма, штавише узвишени чин реалности, јер како каже апостол Павле *љубав никад не престаје*.

Цитирана литература

- БАТАЈ 1980: Жорж Батај, *Еротизам*, БИГЗ, Београд, 1980, стр. 27.
- ЕПШТАЈН 2011: Михаил Епштајн, *Sola amore*, Конрас, Београд, 2011, стр. 378.
- ЈУНГ 1973: Карл Густав Јунг, *Човјек и његови симболи*, Младинска књига, Љубљана, 1973, стр. 20–31.
- МАКСИМОВИЋ 2011: Горан Максимовић, „Еротско у *Нечистијој крви* Борисава Станковића“, у *Зборнику Матице српске*, Књига педесет девета (2011), свеска I, (уред. др Јован Делић), Матица српска, Нови Сад, 2011, стр. 61.
- ПЕТРОВИЋ 1996: Сретен Петровић, *Естетика*, Чигоја штампа, Београд, 1996, стр. 129.
- ФУКО 1978: Мишел Фуко, „Историја сексуалности“, *Старање о себи*, Просвета, Београд, 1978, стр. 123–124.
- ШКЛОВСКИ 1965: Виктор Шкловски, „Уметност као поступак“, у *Ускрнуће ријечи*, Стварност, Загреб, 1965, стр. 38–51.

Marija S. Stančić

EROTOLOGY BY MICHAEL EPSTEIN

Summary

This paper aims at presenting the reception of the book *Sola Amore* by Michael Epstein by presenting the erotic phenomenon as a potential aspect of its understanding. One follows the flow of Epstein's thoughts regarding sensual (basic) and intellectual (higher) joys in order to contextualize the insights and conclusions on Eros and Beauty. Using the erotic phenomenon, he reveals the characters from the selected Russian works of art.

Key words: Michael Epstein, erotology, erotic, body, sexuality

